

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-13>

УДК 373.3.015.31:73/76

Савчин Г.В., Ясеницька Ж.В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розглянуто проблем формування творчої особистості здатної до самовираження та самореалізації, що обумовлюється викликами сучасності. Встановлено, що провідну роль у цьому процесі відіграє мистецька освіта. Висвітлено та обґрунтовано тенденції мистецької освіти у початковій школі. Показано, що основою сучасної мистецької освіти є компетентнісний підхід. Встановлено, що реалізація компетентнісного підходу тісно пов'язана з питанням інтеграції змісту образотворчого мистецтва та інших навчальних предметів. Проаналізовано організацію освітнього процесу в галузі мистецтва в початковій школі. Показана необхідність розробки та впровадження нових педагогічних умов на уроках образотворчого мистецтва для розвитку творчих здібностей учнів на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого підходів з активним використанням міжпредметних зв'язків та інтеграції.

Ключові слова: мистецька освіта, образотворче мистецтво, початкова освіта, компетентність, інтеграція.

Halyna Savchyn, Zhanna Yasenytska

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

MODERN TRENDS OF ART EDUCATION IN ELEMENTARY SCHOOL

Summary. The article deals with the problems of formation of a creative personality capable of self-expression and self-realization, which is due to the challenges of our time. It has been established that artistic education plays the leading role in the process of creative development of the person, development of its creativity, harmonious entry into the socio-cultural space. The modern trends of art education in primary school are covered and substantiated. Given the contemporary needs of the Ukrainian society in the field of art, have been actualized the problem of building an educational process involving the domestic and world cultural heritage, various types of arts, shaping the basic artistic knowledge that students can realize in their own artistic and creative activity. Accordingly, the content, organization, and evaluation of the quality of the educational process are rebuilt in modern primary education. It is shown that the basis of contemporary artistic education is the competence approach, which involves systematic study of art, acquisition of subject competences in the arts, interpretation of artistic works, creative expression through various types of visual activities (drawing, modeling, singing, musical improvisation, etc.) will promote the development of the personality of primary school students. Competence in the field of art is characterized as an integral quality of the personality based on knowledge (cognitive aspect), which in turn form values (axiological aspect) and are manifested in motivation, behavior, socio-cultural activity (motivational-behavioral aspect). It was established that the implementation of the competence approach is closely connected with the integration of the content of fine arts and other educational subjects, since art in its content is an integrative world perception and attitude. Has been analyzed the organization of the educational process in the field of art in elementary school. Has been shown the necessity of the development and introduction of pedagogical conditions in the class of fine arts for the development of students creative abilities with the involvement of competent, personal oriented approaches with active interstate and integration organizations.

Keywords: art education, fine arts, primary education, competence, integration.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні в контексті тенденцій світових освітніх систем актуалізується проблема формування творчої особистості здатної до самовираження та самореалізації, що обумовлюється гуманістичними й інформаційними викликами сучасності.

Провідну роль у процесі творчого розвитку особистості, розвитку її креативності, гармонійного входження в соціокультурний простір відіграє мистецька освіта, оскільки саме мистецтво розвиває здатність особистості емоційно-чуттєво сприймати довкілля, формує її духовний потенціал, розвиває мислення, спонукає до творчої діяльності. Це зумовлює потребу переосмислення та вдосконалення існуючої системи мистецької освіти, її змісту, методики та вироблення сучасних стратегій розвитку.

В науковій літературі проблема розвитку мистецької освіти перебуває в центрі уваги фахівців в галузі мистецької освіти. Сучасні проблеми мистецької освіти в Україні висвітлювали у своїх працях Є. Антонович, А. Бокотей, Е. Мисько,

В. Даниленко, А. Козир, А. Чебикін, М. Яковлев та ін. Л. Волинець, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалка, В. Полтавець, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, І. Ярмач досліджують модернізацію мистецької освіти в контексті європейських вимог. Важливе значення для становлення методології вітчизняної мистецької освіти мають дослідження Н. Авер'янової, С. Коновець, О. Красовської, Л. Масол, О. Рудницької, Р. Шмагала. У роботах С. Волкова, С. Нікуленко, О. Овчарук, Л. Русакової, Л. Соколюк, Л. Савицької, В. Шульгіної досліджується проблема історичного розвитку мистецької освіти. Л. Бабенко, Л. Бичкова, Е. Белкіна, О. Гайдамака, Є. Ковальов, О. Комаровська, Л. Любарська, І. Руденко, О. Рудницька, В. Сидоренко, О. Шевнюк, Л. Хомич та інші висвітлюють педагогічні особливості викладання мистецьких дисциплін.

Сьогодні особливої актуальності набуває дослідження мистецької освіти у початковій школі, оскільки ця освітня підсистема не лише допомагає здобути мистецькі знання, вміння, навички,

а й сприяє ранньому естетичному розвитку учнів, формуванню творчої, гармонійної особистості.

Зміни, що сьогодні відбуваються у сфері мистецької освіти, її інтеграція у загальноосвітній освітній простір та важлива роль на етапі раннього художньо-естетичного розвитку особистості зумовлюють актуальність даної статті.

Метою дослідження є висвітлення та обґрунтування сучасних тенденцій мистецької освіти у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про освіту» міститься наступне визначення: «Мистецька освіта передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва» [2].

А. Козир, аналізуючи сучасний розвиток мистецької освіти України, слушно виділяє наступні основні тенденції: «гуманізація; гуманітаризація; національна спрямованість; соціокультурна відповідність; відкритість; перенесення акценту з навчальної діяльності на навчально-пізнавальну, художню; перехід від репродукування до розуміння, осмислення; створення умов для самореалізації; педагогічна взаємодія, співробітництво; спрямованість освітнього процесу на виявлення творчих можливостей; перехід від регламентованих способів організації педагогічного процесу до розвиваючих, активізуючих; безперервність освіти; неподільність навчання й виховання; акмеологічне спрямування розвитку особистості» [3, с. 31].

Здійснення головної стратегічної мети мистецької освіти тісно пов'язано з необхідністю вирішення сучасних проблем в галузі культури. Це недооцінка в соціокультурній практиці ролі естетичної свідомості та художнього мислення як визначальних чинників розвитку як особистості та суспільства; культурний нігілізм як невизнання чи заперечення цінностей та ідеалів сучасною молоддю; другорядна роль, яка відводиться предметам художньо-естетичного циклу в загальноосвітніх школах, та мінімальна кількість годин на їх вивчення; низький рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення мистецької освіти, особливо в закладах загальної середньої освіти; закриття або скорочення позашкільних навчальних закладів мистецької освіти; висока вартість навчання в спеціалізованих мистецьких навчальних закладів на тлі низького рівня життя переважної більшості населення.

З огляду на сучасні потреби українського суспільства в галузі мистецтва сьогодні актуалізовано проблему побудови освітнього процесу, що залучає вітчизняні та світові культурні надбання, різні види мистецтв, формує основні мистецькі знання, які учні можуть реалізувати у власній художньо-творчій практичній діяльності. Відповідно до цього у сучасній початковій освіті перебудовується зміст, організація, оцінювання якості освітнього процесу тощо.

Нормативним підґрунтям для здійснення реформ в початковій школі є закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи,

Державний стандарт початкової освіти, типові освітні програми, у яких «вихідними інструментами є різні види освітніх результатів: навчальні, ключові і предметні компетентності, наскрізні уміння» [6, с. 4].

Зміст мистецької освітньої галузі реалізовується в початковій школі через інтегрований курс «Мистецтво» або через окремі навчальні предмети «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво».

В Державному стандарті початкової освіти зазначено, що мистецька освіта в сфері образотворчого мистецтва це не лише здобуття художніх знань, оволодіння практичних вмінь та навичок, а й засіб особистісного розвитку учнів. Зокрема в початковій школі засобами образотворчого мистецтва учні залучаються до культурних надбань людства; навчаються основам образотворчої граматики; у них формуються практичні образотворчі навички роботи; розвивається творче мислення та креативність, що сприяє самовираженню та збагаченню емоційно-естетичному досвіду учнів [5]. Отже, в сучасній мистецькій освіті в початковій школі акцентовано увагу на творчому розвитку учнів, на формуванні креативного та критичного мислення, на розвитку емоційно-чуттєвої сфери, які є основою практичної образотворчої діяльності.

У зв'язку з цим в Державному стандарті [1] та Типовій освітній програмі [7] в галузі мистецької освіти змінено назви змістових ліній («Сприймання та інтерпретація творів мистецтва», «Художньо-практична творчість», «Комунікація через мистецтво»), які хоч і ґрунтуються на традиційних видах діяльності учнів (сприймання, аналіз художніх творів, практично-творча діяльність), проте реалізують нових підхід до змісту мистецької освіти, оскільки сьогодні актуальне не лише засвоєння учнями знань та умінь з галузі мистецтва, а їх саморозвиток та самоствердження через мистецтво. Образотворче мистецтво унікально впливає на розвиток особистості учня. Оминаючи раціональне сприйняття, воно відразу впливає на емоції та почуття через чуттєве сприймання навколишнього та спонукає до творчості, креативності. О. Комаровська слушно підкреслює, що «навчання мистецтва відбувається лише через переживання і поза цим втрачає сенс» [6, с. 124].

Системне навчання мистецтву, набуття предметних компетентностей з мистецтва, інтерпретація мистецьких творів, творче самовираження через різні види образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання тощо) сприятимуть розвитку особистості учнів початкової школи. Такий компетентнісний підхід є основою сучасної мистецької освіти. В Державному стандарті початкової школи зазначено, що «основною метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування в учнів ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей» [1] та дається наступне визначення поняття «компетентність»: «Компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [1]. Отже, компетентність в галузі мистецтва харак-

теризується як інтегральна якість особистості, що базується на знаннях (когнітивний аспект), які в свою чергу формують цінності (аксіологічний аспект) та виявляються у мотивації, поведінці, соціокультурній діяльності (мотиваційно-поведінковий аспект). Ця складна якість особистості учня формується поступово, систематично, з врахуванням наступності, доцільності та вікових особливостей засвоєння учнями навчального змісту.

О. Комаровська звертає увагу, що «оскільки мистецтво є художньо-образною інтерпретацією найрізноманітнішої – інтегральної – інформації з усіх сфер життя, універсальність мистецької освіти зумовлює акцент на художньо-естетичній культуротвірній компетентності як основі формування універсальної загальнокультурної компетентності» [4, с. 5]. Дослідники (Л. Масол, О. Комаровська, Н. Миропольська, В. Рагозіна, Л. Хлебникова та ін.) виокремлюють наступний комплекс художньо-естетичних компетентностей:

1) предметні, які формуються у процесі художньо-естетичної діяльності та виявляються як здатність до сприймання художніх образів різних видів мистецтв та діяльнісного самовираження;

2) міжпредметні: а) галузеві (художньо-естетичні), які формуються на основі предметних компетентностей та характеризують спроможність учнів аналізувати художні образи в різних мистецтвах; б) міжгалузеві (художньо-гуманітарні), які формуються в результаті усвідомлення різноманітних зв'язків між творами мистецтва та життя [4].

Реалізація компетентнісного підходу тісно пов'язана з питанням інтеграції змісту образотворчого мистецтва та інших навчальних предметів, оскільки мистецтво за своїм змістом є інтегративним світосприйняття та світовідчуття.

Інтегративне освоєння різних видів мистецтва ґрунтується на цілісності художнього пізнання, що «розкриває унікальність кожної людини, її особистісну мобільність, гнучкість, адаптивність; розвиває її креативний потенціал, готуючи до життя в цілому» [4, с. 7]. Цілісність пізнання та знання, творчої діяльності та креативності мислення органічно вміщує у собі комплексність ставлення до навколишнього світу та фіксується як результат, продукт його духовного освоєння, як процес художньо-творчої діяльності.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що освітній заклад може обирати або моно-курси образотворчого та музичного мистецтва, або комбінувати освітні галузі, зокрема навчання мистецтва реалізовувати через інтегрований курс «Мистецтво», в якому домінують змістові лінії (музичне мистецтво та образотворче мистецтво) поєднані із додатковою змістовою лінією – синтетичні мистецтва.

На вивчення предметів мистецької галузі відводиться 2 години (по 1 годині на кожен окремих курс образотворчого мистецтва та музичного мистецтва або 2 години на інтегрований курс «Мистецтво»). Така кількість годин є однозначно замалою для реалізації навчального змісту мистецької освіти.

При вивченні інтегрованого курсу уроки образотворчого та музичного мистецтва слідує один за одним. Викладати навчальний зміст можуть два вчителі (вчитель образотворчого

мистецтва та вчитель музичного мистецтва), або один вчитель. Проте в переважній більшості навчальних закладах відчувається брак кваліфікованих спеціалістів в галузі мистецтва.

Навчальний матеріал обох уроків об'єднується в тематичні блоки. Інтеграція може здійснюватися на основі наступних категорій: загально-мистецьких («стиль», «жанр», «форма», «композиція» тощо); художньо-виражальних («гармонія», «ритм», «рівновага», «динаміка», «нюанс» тощо); емоційно-почуттєвих («емоція», «почуття», «враження» тощо).

Такий поліхудожній, інтегративний підхід є природним для учнів початкової школи. Спеціальні дослідження доводять, що учні початкових класів сприймають світ цілісно, синестезійно (спів-відчуваючи, взаємопоєднуючи різних модальностей сприйняття), емоційно. Для них характерна наочно-образна форма мислення. Діти цього віку здатні самостійно використовувати власний досвід і втілювати власні враження та відчуття у художньо-творчій діяльності. Мета інтегративного підходу якраз і полягає у розвитку в учнів початкової школи цілісного сприймання навколишнього світу через вивчення навчального матеріалу, що може здійснюватись як на уроках мистецтва, так й на уроках навчальних предметів із інших галузей освіти. Проте О. Комаровська слушно застерігає про небезпеку «штучної» інтеграції: «перенесення акцентів із суто мистецьких орієнтирів художнього пізнання (як пізнання-інтерпретації світу, що втілюється в художніх образах) на використання змісту художніх творів для набуття, приміром, математичної, інформаційно-цифрової або екологічної компетентності (грамотності) тощо. В такому разі можна «втратити» сам предмет навчання мистецтва» [6, с. 125].

Висновки. Головне завдання сучасної мистецької освіти в початковій школі полягає в залученні учнів до мистецтва; в створенні умов для розкриття потенціалу учнів; сприянні самовизначенню на основі формування широкого спектру компетентностей; стимулюванні творчості та креативності школярів.

Сучасні трансформаційні зміни в галузі мистецької освіти потребують ретельного вивчення багаторічного педагогічного досвіду та суттєвого оновлення змісту і методики навчання в початковій школі.

Забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів кваліфікованими фахівцями в галузі мистецької освіти є однією з проблем сьогодення. Сучасний вчитель образотворчого мистецтва в початковій школі повинен володіти художньо-педагогічними знаннями, вміннями та навичками; повинен вміти формувати ключові та предметні компетентності в учнів; проявляти готовність до фахового зростання та саморозвитку; викладати на високому рівні як моно-курси («Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво»), так й інтегрований курс «Мистецтво».

На глибоке переконання вчителів-практиків необхідно збільшити кількість годин на тиждень для опанування програмового матеріалу мистецьких дисциплін в початковій школі, зокрема образотворчого мистецтва, оскільки художньо-творча діяльністю є провідною для учнів

початкової школи, що обумовлено психолого-фізіологічними особливостями дітей цього віку. Це вимагає активної розробки та впровадження відповідних педагогічних умов на уроках образотворчого мистецтва для розвитку творчих

здібностей учнів на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованих підходів з активним використанням міжпредметних зв'язків та інтеграції, які забезпечують оволодіння учнями компетентностями в галузі мистецтва.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-n> (дата звернення: 09.07.2019).
2. Закон України «Про освіту» *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2017, №38–39, С.380 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 09.07.2019).
3. Козир А. Основні тенденції розвитку мистецької освіти на сучасному етапі. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2016. Вип. 3. С. 25–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2016_3_5 (дата звернення: 10.07.2019).
4. Комаровська О.А. Педагогіка мистецтва в контексті цивілізаційних змін: до проблеми підготовки вчителя. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття*: матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф., 14–15 квітня 2016 р. / МОН України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка та ін.; за заг. ред. Огнев'юка В.О.; [редкол.: В.О. Огнев'юк, Н.М. Віннікова, К.Ю. Бацак, О.М. Олексюк та ін.]. Київ : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 1–9.
5. Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі у 2019/2020 навчальному році. URL: <https://www.schoolife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-v-pochatkovij-shkoli-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi> (дата звернення: 11.07.2019)
6. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О.Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті. Київ : УОВІЦ «Оріон», 2018. 160 с.
7. Типові освітні програми (наказ МОН України від 21.03.2018 № 268). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-ta-navchalnih-program-dlya-1-2-h-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 11.07.2019)

References:

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. (2018). Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-n> (accessed 09.07.2019).
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) [The Law of Ukraine «About education»]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed 09.07.2019).
3. Kozyr A. (2016). Osnovni tendentsii rozvytku mystetskoї osvity na suchasnomu etapi [The main tendencies of the development of artistic education at the present stage]. *Professionalism of the teacher: theoretical and methodical aspects* (electronic journal), vol. 3, pp. 25–37. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2016_3_5 (accessed: 10.07.2019).
4. Komarovska O.A. (2016). Pedagogika mystetstva v konteksti tsyvilizatsiinykh zmin do problemy pdhotovky vchytelia [Pedagogy of art in the context of civilizational changes: to the problem of teacher training] Proceedings of the *Professional artistic education and artistic culture: the challenges of the 21st century (Ukraine, Kyiv, April 14–15 2016)* (eds. V.O. Ohneviuk, N.M. Vinnikova, K.Yu. Batsak, O.M. Oleksiuk) Kyiv, Boris Grinchenko University, pp. 1–9.
5. Metodychni rekomendatsii shhodo vykladannia v pochatkovii shkoli u 2019/2020 navchalnomu rotsi [Methodological recommendations for teaching in primary school in the 2019/2020 academic year]. Available at: <https://www.schoolife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-v-pochatkovij-shkoli-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi> (accessed: 11.07.2019).
6. Savchenko O.Ya. (ed.) (2018). Pochatkova osvita [Primary education]. Kyiv, Orion. (in Ukrainian)
7. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018). *Typovi osvitni prohramy* [Typical Educational Programs]. (Decree No 268, March 21). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-ta-navchalnih-program-dlya-1-2-h-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (accessed: 11.07.2019).